

Bir Sosyal Sorumluluk Projesi ve Ülke Rehberi Çalışması: Hüseyin Orak'ın Türkiye Kılavuzu Çalışması İçinde Antalya

A Social Responsibility Project and Country Guide Study: Antalya in The Turkey Guide Study of Hüseyin Orak

Zakir AVŞAR*
Mehmet YÜKSEL**

Özet: Türkiye Kılavuzu, 1946 yılında Hüseyin Orak adlı bir işadamı tarafından tüm servetini harcamak pahasına hazırlanmış, değeri anlaşılammış Türkiye'nin bütün illerini kapsayan ilk turizm ve tanıtma rehberidir. Beş cilt olarak tasarlanan ancak ilk cildin yayımı sonrası ilgi görmemesi ve işadamının bu çalışma dolayısıyla maruz kaldığı ağır borç yükü nedeniyle iflası neticesinde tamamlanamayan bu çalışmanın birinci cildi içinde yer alan 14 vilayetten birisi de Antalya'dır. Antalya ilinin 1945 sonrası ekonomik, sosyal, kültürel, tarihi ve turistik görünümünü yansıtan bu çalışma şehir tarihi ve araştırmaları bakımından özgün bir değer taşımaktadır. Şu ana kadar akademik anlamda hiç değerlendirilmemiş, ele alınmamış olan bir sosyal sorumluluk projesi olarak gerçekleştirilen bu kitap çalışması ve özellikle Antalya ile ilgili kısmı hakkında bu makale çerçevesinde bilgi aktarılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Tanıtma, Şehir araştırmaları, Şehir tarihi, Türkiye Kılavuzu, Sosyal sorumluluk projesi

Abstract: Türkiye Kılavuzu, the Guide to Turkey, prepared in 1946 by the businessman Hüseyin Orak at the cost of all his wealth was not appreciated at the time, but was the first tourism and information guide planned to include all the provinces of Turkey. Antalya was one of the fourteen provinces that form the first volume of this study, which was planned as five volumes but which remained incomplete because the first volume failed to attract sufficient attention and sales following its publication, causing the bankruptcy of Hüseyin Orak due to the debts incurred during the course of its publication. This work records the economic, social, cultural, historical and touristic views of post-1945 Antalya, and has a great value in terms of city history and research. Within the framework of this article, information concerning this book, which was produced as a social responsibility project and which has never been academically reviewed or discussed, and especially concerning the section on Antalya, is related.

Keywords: Information, City research, City history, Turkey Guide, Social responsibility project

Türkiye Kılavuzu adlı çalışmanın hazırlayıcısı ve sahibi olan Hüseyin Hilmi Orak, 01.07.1897 tarihinde şimdi Romanya sınırları içinde kalan Dobruca Bölgesi'ndeki Tulca ilinin Babadağ kasabasında doğmuş, Balkanlardaki karışıklıklar neticesinde 1910 yılında ailesinin bazı fertleriyle birlikte önce İstanbul'a daha sonra da Eskişehir'e göçmüştür. İstanbul'daki amcasının ısrarıyla 22 Kanun-ı Evvel 1331 (4 Ocak 1916) tarihinde Kara Harp Okulu'na (Harbiye) kaydolmuş; 25 Nisan 1332 (8 Mayıs 1916) tarihinde mezun olarak Irak Cephesi'nde 13. Kolordu 18. Alay 3. Tabur 9. Bölük'e tayin olmuştur. 1 Teşrin-i Evvel (1334) tarihinde Basra'da İngilizlere esir düşmüş, iki yıl Hindistan'daki esir kamplarında kaldıktan sonra 19 Teşrin-i Evvel (19 Ekim

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, Ankara, zakiravsar@gmail.com

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Ankara, msina@gmail.com

İşe bir vatan borcu olarak başlayan, ciddi bir sosyal sorumluluk anlayışı içinde hareket eden, karşılığında büyük bir eser oluşturan Hüseyin Orak, borçlarının altından kalkamaz hale gelir. Kamuoyunun bu derin ilgisizliğine karşı tepkisini elindeki tüm kitapları ve yayınlanacak ciltlerin dokümanlarını, taslaklarını sahibi olduğu Ankara Dikmen Keklikpınarı'ndaki kireç ocaklarında yakarak gösterir (Ayşe Sahavet Özbay ile yapılan görüşme, 24 Haziran 2011, Ankara). Evini satar, işyerlerini satar, tasfiye eder, kadim dostlarının da kısmi yardımlarıyla hayatını sürdürmeye uğraşır. Ancak iş hayatından kaynaklanan sorunları ailevi durumuna da etki eder. Eşinden ayrılır, sonraki yıllarda yeniden ticari hayatını canlandırmaya uğraşır, çok başarılı olamaz. Hayata asker olarak başlamış olmak, değişik dönemlerde askeri vazifeler ifa etmek ilerleyen yaşında işe yarar, kendisine Milli Savunma Bakanlığı'na bir miktar gazi emekli-malül aylığı bağlanır. Büyüyüp iş gücü sahibi olan çocuklarının da katkılarıyla yaşamını sürdürür ve 1968 yılında vefat ettiğinde askeri törenle, Ankara Cebeci Askeri Şehitliği'nde toprağa verilir (Ayşe Sahavet Özbay ile yapılan görüşme 24 Haziran 2011, Ankara).

2) Türkiye Kılavuzu İçinde Antalya İli

Türkiye Kılavuzu'nun 321. sayfasından 372. sayfasına kadar olan bölümü Antalya iline ayrılmıştır. Bölümün nasıl yazıldığı anlatıldığı kısımda, yukarıda zikredilen kaynakların dışında, ayrıca Halkevi yayınlarından çıkan *Cumhuriyet'in XV. yılında Antalya, Bizim Akdeniz, Antalya İkinci Dünya Harbi'nde Nasıl Güzelleştirildi* adındaki eserlerden faydalandığı, ayrıca; A.Ü. DTCF Asistanlarından Ali Gündüz ve MEB Yayın Şube Müdürlüğü'nden Şahap Sıtkı'nın bölgeye gönderildiği, mahallinde tetkik ve derlemelerde buldukları, buna ek olarak Vali Haşim İşcan, Maraş Milletvekili (Antalya-Akseki) Rasih Kaplan, DDY Hasılat Dairesi'nden Mihmit Temoçin, tüccardan Hasan Göksoy, Ahmet Iırız, Müze Müdürü Süleyman Fikri Erten, Antalya Gazetesi sahibi Mazlum Adıson, Ticaret Odası Başkanı Macit Selekler, Lise Coğrafya Öğretmeni Hüseyin Saraçoğlu, Elmalı Belediye Başkanı Ramiz Çoşkun, Öğretmen Hayri Artukoğlu, Abdullah Demirel, Manavgat Hükümet Hekimi Dr. Asım Okur, Parti Başkanı (CHP) Hüseyin Öz, Korkuteli Milli Eğitim Memuru Turgut Özbek, Alanya Halkevi Başkanı Emin Cengiz, öğretmen Mustafa Kelleci, Kaş Dava Vekillerinden Avni Erdem ile görüşüldüğü ve onların bilgi ve yardımlarının alındığı kaydedilmektedir (Orak, 1946, 323).

O günün koşullarında Antalya İline nasıl gidildiği de belirtilmektedir: Antalya'ya Akdeniz'e işleyen vapurlarla her taraftan gidildiği gibi İstanbul ve Ankara'dan Afyon Treni ile Burdur'a, İzmir'den Aydın hattı ile Dinar'a oradan Burdur'a, Konya cihetinden trenle Afyon'a ve buradan Burdur'a, Burdur'dan da otomobille her zaman ve her mevsimde Antalya'ya gidilebilir (Orak, 1946, 323). Antalya ili özelinde karayolu ve demiryolu ağındaki gelişmeyi, Osmanlı'dan başlayarak Cumhuriyet Dönemi'nde de sürdürülen modernleşme ve kalkınma hamleleri çerçevesindeki ulaşım politikalarının bir parçası olarak görmek gerekir. Özellikle 1850'den sonra, demiryollarının yapılması ve bir karayolu ağının oluşturulması, ulaşım ve iletişim imkanlarını artırarak Osmanlı toplumunda yaşanmakta olan değişime yeni bir boyut ve hız katmıştır. Bu sayede yalnızca kıyı kesimlerinde değil, aynı zamanda iç bölgelerde de kentleşme oranları yükselmeye başlamıştır. Başlangıçta tarım sektöründe başlayan değişim, zamanla diğer sektörlerle de yayılmıştır (Karpas, 2006, 455).

Çalışmada Antalya'nın coğrafi durumu, arazi durumu, iklimi, suları, hayvancılığı, yeraltı zenginlikleri ve madenleri, sanayi üzerinde durulmaktadır. Özellikle sanayi ile ilgili olarak, kereste ve ambalaj sandığı imalathaneleri, araba ve mobilya tamir ve imalathaneleri, merkezde iki dökümhane, demircilik, kunduracılık, kahve değirmeni yapımı, kavaflik vs. gibi ufak sanatlarla, Alanya'da 100-120 tona kadar motorlu gemiler ve yelkenli kayık yapan Selçuk tersanesi olduğu, sandık imalathanelerinin ise en çok merkez ve Alanya'da bulunduğu bilgisi verilmektedir. İlde dokumacılığın kayda değer bir durumda olduğu belirtilerek; bilhassa Alanya, Akseki, Korkuteli, Gündoğmuş ve merkez ilçelerinde kooperatifler vasıtasıyla teşkilatlanmış, gelişmiş olduğu

kaydedilir. İlde un ve çeltik fabrikalarıyla en çok tahin imalathaneleri olduğu, merkezde iki un, iki çeltik fabrikası, 6 tahin imalathanesi, Kaş'da bir un, Fenike'de bir çeltik, bir un, Manavgat'ta 10 tahin imalathanesi olduğu zikredilirken, ilde modern bir hayvancılık sanayinin bulunmadığı, iptidai şekilde başka Akseki olmak üzere Antalya, Elmalı ve Gündoğmuş'da tabakçılık (deri işçiliği) olduğu ifade edilmektedir. Akseki'de yapılan kösele, deri vb. imalatın ancak mahalli ihtiyaca cevap verebilecek düzeyde olduğu, yine hayvan mamullerinden kıl, yün; yayla bölgelerinde ise, özellikle Serik, Manavgat'da beyaz ve tulum peyniri, bir miktar da yağ üretimi bulunduğu belirtilmektedir. Maden sanayine dair verilen bilgilerde Tekirova Krom maden ocaklarından 6 yıldan beri yapılan üretimin yurtdışına ihraç edildiği vurgulanmaktadır.

Antalya'nın ticari hayatı ile ilgili aktarılan bilgilerde; portakal, limon, mandalina gibi turunçgiller ile hububat, pirinç, susam, tahin, zeytin, muz, turfanda meyve sebze, malta eriği, kurutulmuş meyve, ceviz, badem, kayısı çekirdeği, Amerikan fıstığı, ambalaj sandığı, kereste, odun, kömür, çam kabuğu, palamut, kitre, keçi boynuzu, reçine, mazi, çöven, tavuk, yumurta, balık, kavun, karpuz, at, kasaplık hayvan (bilhassa keçi), kıl, yün, krom, ham deri, av derisi, bir miktar da peynir ve yağ, ipek kozası, bal ve balmumu, pamuk, havyar ve sünger gibi malların ticareti üzerinde döndüğü belirtilerek; Antalya limanının civar il ve ilçelerle önemli bir transit merkezi olduğu, Burdur, Isparta çevresinin bir kısım ihraç ve ithal mallarının Antalya'dan gelip geçtiği, bu nedenle şehrin Akdeniz'in bir hayli işlek bir ticaret merkezi olduğu vurgulanır.

Yurtiçi ticaret ürünleri olarak, turunçgiller, turfanda meyve, sebze, tahin, pirinç, kasaplık hayvan, ham deri, kereste, kıl, yün, yerli dokuma, muz, zeytin, bir miktar koza, bal ve balmumu, peynir, ceviz, badem, ıhlamur çiçeği, yurtdışı ihracat ürünleri olarak ise, kereste, odun, kömür, kasaplık hayvan, maden, turunçgiller, kıl, yün, Amerikan fıstığı, tahan, palamut, çam kabuğu, pirinç, mazi, reçine, balık ve havyar sayılmaktadır (Orak, 1946, 323-324). Yurtdışı ihracat ise genellikle Suriye, Mısır ve adalara yöneliktir.

Yukarıda Antalya'ya ilişkin olarak aktarılan bilgiler, hiçbir uygarlıkta kent yaşamının, ticaret ve sanayiden bağımsız olarak gelişemediği tezini bir kez daha teyit etmektedir. Ne Antik çağda ne de modern zamanlarda bu kuralın dışında kalan bir örnek bulunmadığını ileri süren Pirenne'ye göre, *"Bu evrensellik, zorunlulukla açıklanmaktadır. Gerçekten, bir kent grubu, ancak yiyecek maddelerini dışarıdan getirterek yaşayabilir. Ancak, bu dış alımın, buna denk düşen ya da bununla eşdeğerdeki mamul ürünlerin dışatımıyla dengelenmesi zorunludur. Böylece, kentle çevresindeki kırsal bölge arasında sıkı bir karşılıklı hizmet ilişkisi kurulur. Bu karşılıklı bağımlılığın sürdürülebilmesi için ticaret ve sanayi vazgeçilmez öğelerdir; sürekli bir alışveriş sağlamak için birincisi, değişim amacıyla mal sağlamak için de ikincisi olmasaydı, kent yok olup giderdi"* (Pirenne, 1994, 103-104).

Hiç kuşkusuz, bütün dünyada şehirler, içinde yer aldıkları toplumların özelliklerini yansıtır. Başka deyişle, toplumsal sistemi oluşturan diğer öğelerle ve bizzat toplumsal bütünü kendisiyle ilişki ve etkileşim içinde olan şehirlerin, tamamen kedilerine özgü karakteristikler göstermeleri beklenemez. Bu bağlamda Antalya'ya bakıldığında; yurt içi ve yurt dışı ticarete sunduğu ürünlerin türleri, bunların üretim ve imalat süreçleri bakımından ne tümüyle modern öncesi veya geleneksel toplum yapısına ne de modern toplum yapısına has bir görünümde olmadığı görülür.

Geleneksel toplumlarda şehirler, genel olarak pazar ve mübadele merkezleridir. Küçük zanaat ve esnaf işletmeleri ağırlıklı bir yere sahiptir. İmalat sürecinde başta insan gücü olmak üzere kas gücünün sağladığı enerji başat bir konumdadır. Ekonomik hayatta iş bölümü ve uzmanlaşma sınırlıdır. Sosyal hareketlilik ve sosyal tabakalaşma bakımından da benzer bir manzara söz konusudur. Modern sanayi toplumlarında ise, şehirler hem sanayi ve ticaret merkezi özelliğine, hem de idari ve mali birçok işleve sahiptir. Buhar, motor ve elektrik enerjisi gibi organik temelli olmayan enerji kaynakları tarım ve sanayi üretim sürecinde; ulaşım ve haberleşmenin sağlanmasında çok önemli bir yere sahiptir. Toplumsal farklılaşma, tabakalaşma,

rafi şartlar nedeniyle geliştirilememekle birlikte, hep gündemde olmuştur.

Sonuç olarak, 1940'lı yıllarda Antalya'nın giderek modernleşen bir kent görünümü sunmakla birlikte, geleneksel topluma ilişkin bazı karakteristikleri de bünyesinde sürdürmekte olduğu söylenebilir. Karayolu, demiryolu ve deniz yoluyla gerçekleştirilen ulaşımın ağırlıklı olarak motorlu araçlarla ve organik temelli olmayan enerji kaynaklarının kullanımıyla sürdürülmesini, imalat sürecinde makineye dayalı yeni teknolojilerin kullanılmasını, şehir aydınlatılmasında elektrik enerjisinden yararlanılmasını, dış dünya ile ticari ilişkiler kuran ve endüstriyel mal üretimiyle iştigal eden bir müteşebbis grubuna ve zihniyetine sahip olmasını, eğitim-kültür kurumlarıyla ve iletişim imkanlarıyla birlikte giderek modernleşmekte olan bir kentin göstergeleri olarak değerlendirebiliriz.

Türkiye Kılavuzu adlı bu çalışmanın araştırmacılar için iyi bir veri kaynağı olarak bütünüyle yeniden ihyası kuşkusuz ki çok yararlı olacaktır, ancak en azından Antalya gibi, ekonomik ve kültürel yönden imkânları geniş bir il için üniversite, belediye veya valilik tarafından ilgili bölümlüyle değerlendirilmesi şehir tarihi için önem arz edecektir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, F. (1999). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*. Çev. Yavuz Alogan. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. Çev. İskender Savaşır. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ankara Ticaret Odası (ATO), (1936), no: 363. *Hüseyin Orak'a ait evrak ve oda kayıt dosyası*. Ankara.
- Bauman, Z. (1996). *Yasa Koyucular ve Yorumcular*. Çev. Kemal Atakay. İstanbul: Metis Yayınları.
- Belge, M. (2011). *Militarist Modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaveli, O. (2006). *Görgü Tanığı – Bir Gazeteci'nin Sıradışı Anıları*. İstanbul: Pergamon Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2000). *Kapitalizm Kalkınma Postmodernizm ve İletişim*. Ankara: Erk Yayınları.
- Ergüder, Ü. (1991). *Türk Toplumunun Değerleri*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Georgeon, F. (2006). *Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin Sonuçları*. Çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Karpat, K. (2002). *Osmanlı Modernleşmesi: Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*. Çev. Akile Z. Durukan, & Kaan Durukan. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Karpat, K. (2006). *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*. Çev. Dilek Özdemir. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kasaba, R. (1998). Eski ile Yeni Arasında Kemalizm ve Modernizm. Ed. Sibel Bozdoğan, & Reşat Kasaba. *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, 12-29. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kıray, M. (1982). *Toplumbilim Yazıları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Orak, H. (1946). *Türkiye Kılavuzu*. İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.
- Orhon, Orhan Seyfi. Yeniçağ Mecmuası (06.04.1946).
- Pirenne, H. (1994). *Ortaçağ Kentleri*. Çev. Şadan Karadeniz. İstanbul.
- Evinç, V. Mühim Bir Eser. *Türk Dili Gazetesi*. (28 Nisan 1946).
- Şengül, T. (2012). "Türkiye'nin Kentleşme Deneyiminin Dönemlenmesi". Ed. Faruk Alpkaya, & Bülent Duru. *1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim*, 353-403. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). "Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye'de Kent Planlaması". Ed. Sibel Bozdoğan, & Reşat Kasaba. *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, 136-153. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ünsal, A. (1998). "Yurttaşlık Zor Zanaat". *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru*. İstanbul: Tarih Vakfı-Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yüksel, M. (2004). *Modernite Postmodernite ve Hukuk*. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayını.

Dergi ve Gazeteler

- Akşam Gazetesi.* (3 Mart 1946).
Ankara Gazetesi. “Başkentin Kılavuzu”. (30 Mart 1946).
Aydın Gazetesi. “Türkiye Kılavuzu”. (30 Haziran 1946).
Cumhuriyet. (2 Nisan 1946).
Son Posta. (03 Mart 1946).
Son Posta. (31. Mart 1946).
Son Posta. (03 Nisan 1946).
Son Telgraf Gazetesi. (27 Mart 1946).
Pazar Gazetesi. (01 Nisan 1946).
Türk Yolu Gazetesi. (12 Nisan 1946).
Türkiye Kılavuzu Hakkında Broşür 1.1946. Ankara.
Ulus Gazetesi. “Çok Faydalı Bir Eser”. (20 Mart 1946).
Ülkü Dergisi. (16 Nisan 1946).
Vakit. (30 Nisan 1946).

Görüşmeler

- Orhan Karaveli, (Gazeteci –Yazar Orhan Karaveli ile yapılan görüşme), İstanbul, 14 Haziran 2011.
A. Sahavet Özbay, (A. Sahavet Özbay ile yapılan görüşme), Ankara, 24 Haziran 2011.

İnternet Erişimleri

- <http://www.kenthaber.com/ic-anadolu/eskisehir/Kimdir/iz-birakan/yavuz-abadan>, (Erişim: 25.02.2012).
<http://www.kimkimdir.gen.tr/kimkimdir.php?kim=hasanaliyucel>, (Erişim: 24.02.2012).
<http://www.iletisim.com.tr/ki%C5%9Fi/mustafanihat%C3%B6z%C3%B6n565.aspx>, (Erişim:25.02.2012).
<http://www.turkuler.com/tgv/ferruh.asp>, (Erişim: 25.02.2012).
<http://zehirlenme.blogspot.com/2010/10/balneoloji-ve-balneoterapi-nedir.html>, (Erişim: 24.02.2012).